

نخستین ترجمه قرآن کریم به فارسی چه زمانی انجام شد؟

۲۰ شهریور ۱۳۹۴ ساعت ۱۷:۲۱

یکی از عرضه‌هایی که ایرانیان پس از ورود اسلام در آن قدم‌هایی استواری را برداشته‌اند بی‌تردید امر ترجمه‌ی متون مختلف و زبان‌های گوناگون می‌باشد که در این بین ترجمه‌ی قرآن کریم مهم‌ترین آن‌ها محسوب می‌گردد.

بر طبق روایات نخستین مترجم فارسی قرآن «سلمان فارسی» صحابه مشهور حضرت محمد (ص) بوده است، به نحوه‌ی که آمده است: اهل فارس به سلمانان فارسی نامه نوشته که سوره فاتحه را برای آنان به فارسی ترجمه نماید و او به این امر اهتمام ورزید و گویا تنها ترجمه این یک سوره از او باقی مانده است، اما دکتر زهرا ریاحی زمین در باب تاریخ ترجمه فارسی قرآن کریم به صورت رسمی بیان می‌دارد: شروع و درخشش ترجمه کامل قرآن در ایران به حدود قرن سوم و چهارم و عصر سامانیان بر می‌گردد. باید توجه داشت که مسلمین از همان قرون اولیه اسلام و حتی در دوره مامون شروع به ترجمه و نقل علوم یونانی و هندی کردند و کتاب‌هایی را در نجوم و ریاضی و طب و حکمت و فلسفه به زبان‌های فارسی، عربی، ترکی و... ترجمه نمودند. بنابراین کار ترجمه قرآن در ایران حرکت تازه‌ای در امر ترجمه نیست. منتهی در مورد قرآن که کتاب مقدس مسلمانان بوده به اختلاف اقوال در حکم ترجمه عمل به احتیاط لازم می‌نموده است. به همین علت برگرداندن قرآن از عربی به زبان دیگر و به خصوص فارسی نسبت به کتب دیگر با تاخیر بیشتری صورت گرفته است. ایرانیان از طرفی به منظور عمل به توصیه‌های موکد اسلام و قرآن و تدبیر در احوال کائنات و تأمل در اسرار آیات و معرفت و شناخت قرآن و از طرف دیگر باری ایجاد ارتباط تنگاتنگ بین قرآن که کتاب اعتقادات و مذهب آنان بوده با ملیت ایرانی خود به ترجمه قرآن به زبان فارسی همت گماشتند.

سامانیان که خاندانی ایرانی نژاد بودند و نسبت خود را به بهرام چوبین سردار بزرگ عهد ساسانی می‌رساندند در واقع دنباله نهضت ایرانی‌گری طاهریان و صفاریان را گرفتند و در جهت ایجاد استقلال و احیاء فارسی دری حرکت‌های شایان توجهی از خود نشان دادند.

این حرکت و نهضت در دوره خاندان‌های متعصب ایرانی چون طاهریان و صفاریان به شکل منسجم در آمده و روزگار سامانیان به نتیجه رسیده بود. سلسله‌های ایرانی گرایش شدیدی به آداب و سنن قومی و زبان فارسی به عنوان زبان رسمی دربار خلافت انتخاب شده بود، اما دولت‌های طاهری و صفاری درصدد پدید آوردن یک لهجه ادبی و رسمیت دادن آن به عنوان زبان ادبی و سیاسی و علمی بودند.

شاهان سامانی به عنوان یکی از خاندان های قدیم ایرانی به ملیت خود علاقه بسیار داشته و از این رو در تقویت زبان فارسی کوشیدند و با ترغیب شعرا و نویسندگان به ایجاد آثار فارسی و ترجمه کتب معتبری چون تاریخ طبری و تفسیر طبری و کلیه و دمنه به نثر فارسی، زمینه استقلال ادبی ایران را به خوبی فراهم آوردند. به شهادت تاریخ در دوره پادشاهان همین سلسله بود (منصور بن نوح سامانی حکومت ۳۵۰-۳۶۶) که قرآن یا تفسیر قرآن به طور رسمی و برای نخستین بار با اجازه علمای ماوراءالنهر به فارسی ترجمه شده است.

پس از این اقدام، حرکت ترجمه و تفسیر و جمع آوری مفردات قرآن به زبان فارسی با سرعت و شتاب بیشتری ادامه یافت و آثار ارزشمندی چون تفسیر قرآن پاک، لسان التنزیل تفسیری بر عשרی از قرآن مجید، ترجمه و تفسیر معروف به کمبریج، تفسیر سور آبادیتاج التراجم فی تفسیر القرآن للاعاجم، گزیده ای از بخش از قرآن کریم (شنقشی)، تفسیر کشف الاسرار، تفسیر نسفی، ترجمه قرآن مورخ ۵۵۶ هـ تفسیر بصائر یمینی، تفسیر ابولفتح رازی و بسیاری از تفسیر و ترجمه های کوچک و بزرگ دیگر به وجود آمد.

از آنجا که تفسیر به رای موردنظر مسلمین نبود و مفسرینی که تفاسیرشان بیشتر مبتنی بر رای بود به اعتماد و اتکاء به وسوسه های شیطانی متهم می شوند. مترجمین برای رعایت جانب احتیاط معمولاً متن عربی قرآن را با رنگ و خطی متمایز از رنگ و خط ترجمه که در زیر هر سطر می آمد می نوشتند و بدین وسیله خود را از تهمت تصرف و تحریف می رهانیدند. «پطروشفسکی» در کتاب «اسلام در ایران» در مورد نحوه نوشتن ترجمه های قرآن و تمایز آنها از متن می گوید: از آنجایی که ترجمه قرآن از زبان عربی کار خدا پسندانه ای شمرده نمی گشته، اصل قرآن طبع می شده و گاهی حواشی به زبانهای دیگر «فارسی، ترکی» که تا حدی جایگزین ترجمه بوده بدان منضم می گردید. در بسیاری از چاپ های سنگی شرقی متن عربی و ترجمه کلمه به کلمه (تقریباً همه کلمات عربی) به حروف ریز (به استثنای کلماتی که وارد زبان های دیگر هم شده) به زبان ناشر (فارسی، ترکی و دیگر زبان های اقوام ترک، اردو و ...) آمده است.

به دلیل همین اهمیت و توجه شدید به رعایت امانت، ترجمه های فارسی بیشتر تحت اللفظی صورت می گرفت. در این قبیل ترجمه ها معمولاً به ازای هر کلمه عربی بدون در نظر گرفتن تفاوت های نحوی زبان عربی و فارسی، یک کلمه فارسی به کار می رفت. همین امر موجب می شد که ترجمه لفظ به لفظ، شیوایی و بلاغت لازم را نداشته باشد؛ اما اگر مترجمی دقیق، دست به کار ترجمه می زد، در عوض این نقص، ترجمه ای بسیار صحیح لغت و ترکیب فارسی گاه به معادل سازی و واژه آفرینی می انجامید که کاری بسیار با ارزش بود. دقت مترجم آنگاه که مسئله قداست و احترام قرآن پیش می آمد، بالطبع دو چندان می شد؛ زیرا این گونه مترجمان سخت به آیین اسلام پای بند بوده و ترجمه کلام خدا را جزء به برابر صحیح آن گناه و موجب عقوبت می دانستند.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/31510/انجام-زمانی-فارسی-کریم-قرآن-ترجمه-نخستین/>